

Martin Fahlgren

Rötterna till konflikten mellan Kina och Vietnam

1. Några felaktiga uppfattningar

När den sino-vietnamesiska konflikten bröt ut på allvar i slutet av 70-talet, framfördes många överförenklade och ohistoriska "teorier" om dess orsaker och karaktär. Ofta var det snarare fråga om partsinlagor, som hade till uppgift att rättfärdiga den ena eller andra sidans agerande, än seriösa försök att förklara orsakssammanhangen.

En kategori av sådana "teorier" söker förklara konflikten med den ena eller andra "supermaktens" lömska intriger. *Antingen* är det Moskva som är roten till det onda och Vietnams roll i det hela reduceras då främst till att vara ett redskap för Sovjets "expansionism" och "hegemonisträvanden" i Sydostasien (ett område som fö Moskva *aldrig* betraktat som vitalt). *Eller* så är det istället Kina som agerat för USA-imperialismens räkning, d v s påtagit sig rollen som Washingtons bandhund i denna del av världen.

Till stöd för den första versionen har man kunnat peka på det faktum att Vietnam uppbackats av Moskva, och till stöd för den andra varianten att Washington (som otvivelaktigt haft intresse av att tvåla dit Vietnam efter det förödmjukande nederlaget 1975) tagit parti för Kina.

Agentteorier av detta slag säger dock mer om förespråkarnas förvrängda världsbild än om verkligheten. De bortser nämligen från det elementära faktum att *ingen* regim (som inte är en direkt marionettregim eller är *tvingad* att spela den rollen) utformar sin politik för att tillgodose andra staters intressen. Målsättningen är alltid att främja egna klass- och statsintressen. Däremot kan givetvis olika stater samordna sin utrikespolitik om detta uppfattas vara fördelaktigt för de egna intressena, men detta är en annan sak. Vietnam och Kina utgör inga undantag i dessa avseenden. Båda regimerna har en lång historia av kamp för det egna landets "nationella oberoende" bakom sig och värnandet om detta oberoende utgör fortfarande en central målsättning för deras utrikespolitik.

I Kinas fall räcker det väl med att påminna om att dess vägran att rätta sig efter Moskva var en av huvudledningarna till sino-sovjetiska konflikten. I Vietnams fall är agentresonemanget om möjligt ännu absurdare. Under årtionden har vietnameserna fört en ytterst hårdnackad kamp för att befria sig från utländsk överhöghet (från Japan, Frankrike och USA) och för att ena landet. Hanois vägran att ta ställning i den sino-sovjetiska konflikten under hela befrielsekriget mot USA är ett uttryck för samma självständighetssträvanden. Målsättningen att värna om Vietnams oberoende försvann inte heller med segern 1975.¹ Tvärtom sökte man öka

¹ Påståendena (uppmuntrade från Peking) att Vietnams uppslutning bakom Sovjet var orsak till den sino-vietnamesiska konflikten har bestämt avvisats av vietnameserna själva:

"Tidigare hävdades det också att USA förde krig mot Vietnam på grund av Sovjetunionen. Detta gjorde det möjligt att dölja Washingtons ansvar och till och med förneka Vietnams existens. Vietnam skulle således förvandlas till blott en bonde på det internationella schackbrädet, ett land som fritt manipulerades av stormakterna. Vi för en självständig nationell politik som definierats enligt våra nationella intressen och våra grundläggande principer; denna politik kan stämma överens med eller skilja sig från andra länders politik antingen på ett grundläggande plan eller på vissa punkter... Den nuvarande konflikten mellan Kina och Vietnam måste förklaras först och främst genom kinesiska och vietnamesiska fakta, genom Pekings politik mot vårt land och inte av några yttre faktorer." (*Vietnam, en intervju med Nguyen Khac Vien*, Spartakus förlag, Teckomatorp, 1979, s 52. Intervjun gjord sommaren 1978.)

När det gäller vänskapsavtalet med Sovjet säger samme person i en senare intervju (november 1978):

"Under hela kriget har vi upprättat kortsiktiga avtal med alla socialistiska länder... Även med Kina. Efter 1975 har vi föreslagit långfristiga avtal med alla socialistiska länder. Det enda land som vägrade var Kina. Därför är

manöverutrymmet. För att minska sitt beroende av Kina och Sovjet gjordes stora ansträngningar att vidga och fördjupa kontakterna med västvärlden, inklusive USA. Förhoppningen var att i framtiden kunna balansera på fyra ben i stället för två, dvs att inte bara vara hänvisade till sovjetblocket och Kina när det gällde handelsförbindelser, ekonomiskt och tekniskt bistånd osv, utan också upprätta sådana förbindelser med Västeuropa/Japan och USA. Den ensidiga uppknypningen till Sovjet i slutet av 70-talet var inget eftersträvat, utan något som påtvingades Hanoi av omständigheterna: försämringen av relationerna till Kina, kalla handen från USA och det ytterst magra utbytet av inviterna med övriga kapitaliststater. Beroendet av sovjetblocket var i själva verket ett allvarligt *bakslag* för den vietnamesiska utrikespolitiken. Detta förklarar varför Hanoi i det längsta försökte hålla en viss distans till Moskva. Vietnam ansökte exempelvis inte om inträde i Comecon förrän konflikten med Kina hade utvecklats mycket långt (Peking hade avbrutit allt bistånd, startat en häftig propagandakampanj mot Vietnam, uttalat offentligt stöd till Pol Pot-regimen i konflikten med Vietnam mm – och detta samtidigt som Washington och Peking utvecklade allt vänskapligare relationer).

Ett annat slags "teorier" är de som förklarar konflikten med *antingen* Kinas *eller* Vietnams "expansionism" och "hegemonisträvanden".² Sådana "teorier" innehåller ett *korn* av sanning, såtillvida att de fokuserar på de två ländernas motstridiga intressen och strävanden i Sydostasien. Men samtidigt är begrepp som "expansionism" djupt missvisande. Förutom att man inte kan påvisa några ekonomiska drivkrafter som skulle göra Kina och/eller Vietnam expansionistiska till sin *natur*, strider sådana förklaringsmodeller mot historiska fakta. Förvisso har både Kina och Vietnam ådagalagt intresse för utvecklingen i Sydostasien och sökt *påverka* denna i enlighet med de egna intressena, men att beskriva detta i termer av "expansionism" är att tänja på begreppets innebörd på ett otillåtligt sätt. Inte heller har Kina och Vietnam haft några större territoriella krav på varandra (om vi bortser från båda sidors anspråk på Sydkinesiska havet) eller på några andra stater i Sydostasien. Men Vietnams ockupation av Kampuchea och Kinas invasion i Nordvietnam då? Stödjer inte dessa exempel teserna om "expansionism"? Svaret är nej. Dessa händelser var ett resultat av flera samverkande faktorer, som vi ska titta på nedan, och *inte* Kinas och/eller Vietnams "expansionism".

det nyligen undertecknade avtalet med Sovjet en naturlig förlängning av vår tidigare politik. Detta avtal är till för att hjälpa oss att försvara vårt oberoende, freden och för att utveckla vår ekonomi. Del finns inga sovjetiska militärbaser i Vietnam. Om Kina accepterat hade vi undertecknat samma avtal med dem. Ungefär samma avtal har vi redan undertecknat med Indien. ... Vietnams oberoende går *inte* ut på att *vägra* gå in i allianser med ett vänskapligt sinnat land och stå helt ensamt mot imperialismen. Eftersom Vietnam är ett ekonomiskt efterblivet land måste vi samarbeta med de länder som är ekonomiskt och industriellt utvecklade. Vi har även samarbetsavtal med kapitalistiska länder och med internationella organ, t ex världsbanken och valutafonden." (intervjun återgiven i tidskriften *Fred och solidaritet*, nr 4/78, s 11)

Att den vietnamesiska politiken syftat till att balansera mellan Moskva och Peking för att maximera sitt manöverutrymme har också kineserna insett. Så yttrade exempelvis Zhou Enlai i mars 1973:

"(Sovjetrevisionisterna) tävlar med oss huvudsakligen för att utöva inflytande på Vietnam. De vietnamesiska kamraterna kommer att fortsätta att utverka en 'sino-sovjetisk' jämvikt." (King C. Chen, *China and the Three Worlds*, Macmillan Press Ltd, London 1979, s 187.)

Och självaste Mao sade så sent som i september 1975 (i en samtal med brittiske premiärministern Heath): "Vietnameserna har inte bekämpat fransmännen och sedan amerikanarna under trettio år bara för att låta sig styras av ryssarna." (Citerat i *The China Quarterly*, nr 64, dec.-75, s 813.)

² Del grövsta exemplet på detta är Pol Pot-sidans s k [Svartbok](#) om "Vietnams aggressiva och expansiva handlingar mot Kampuchea" (Oktoberförlaget, Stockholm 1979). I detta dokument drivs den rent rasistiska tesen att *vietnameserna* till sin "natur" är "angripare, annektonister och slukare av andra länders territorium" (s 7). För att leda detta absurda påstående "i bevis" görs en ytterst tendentiös historisk exposé över utvecklingen från 1400-talet fram till idag. Att författarna till detta aktstycke dessutom förhäver sig genom att hävda att segern i Syd-vietnam i själva verket var Kampuchreas förtjänst (dvs att "erövrarfolket" vietnameserna inte ens var förmögna all befria sitt eget land) gör inte "analysen" mer övertygande. För en kritisk genomgång av detta skandalösa dokument, se *Bulletin of Concerned Asian Scholars*. vol. 12 nr 4 (1980), s 38-55 (Serge Thion: "The Ingratitude of the Crocodiles" – Obs att författaren till denna artikel *inte* är provietnamesisk)

Det man *kan* tala om i Vietnams och Kinas fall är en strävan efter inflytande och kontroll över utvecklingen i angränsande stater, men det utgör inget nytt fenomen, utan är lika gammalt som stalinismen. Inte minst är den sino-sovjetiska konflikten ett utmärkt exempel på detta (en av konfliktens huvudingredienser var där Moskvas försök att kontrollera och styra Kinas förehavanden).

Vi kan här exemplifiera med Vietnams relationer till Kampuchea. Det är tveklöst sant att de vietnamesiska ledarna länge sökt påverka utvecklingen i Indokina i enlighet med sina egna intressen. Det är också sant att de förespråkade ett intimt samarbete mellan de indokinesiska staterna (fö – och det bör understrykas – en intim samverkan mellan de indokinesiska staterna står *i princip* i överensstämmelse med *de* indokinesiska folkens intressen). Men det är *inte* sant att den vietnamesiska invasionen och ockupationen av Kampuchea var det logiska slutresultatet av en gammal ”plan” att dominera regionen och upprätta en ”indokinesisk federation” (vilket Pol Pot-sidan hävdade). Tvärtom var Hanoi i det längsta emot en ”militär” lösning av konflikten med Kampuchea. Förmodligen skulle Hanoi ha *tolererat* vilken regim som helst i Phnom Penh, om den bara inte utgjort ett allvarligt hot mot Vietnams säkerhet (det som gjorde situationen outhärdlig för Hanoi är Pol Pot-regimens fullständigt kompromisslösa hållning i konflikten *i kombination med* dess mot Vietnam riktade allians med Kina). Om det tvärtom varit så att Hanoi från första början hade varit inställt på att upprätta en marionettregim i Kampuchea, då blir det oförklarligt varför man väntade ända till december 1978 innan man slog till. Vi bör t ex ha i åtanke att 1970 (då befrielsekampen började i stor skala i Kambodja) var ”Röda khmererna” mycket svaga och till en början var det vietnamesiska befrielsestyrkor som genomförde de viktigaste militära operationerna mot Lon Nol-trupperna, varefter de så befriade områdena *överlämnades* till Röda khmererna. Varför utnyttjade Hanoi inte denna sin styrkeposition för att ta ett fast grepp över utvecklingen? Och varför agerade man inte 1971, då motsättningarna redan var så stora att väpnade sammanstötningar mellan vietnamesiska och kampuchianska styrkor ägde rum. Eller varför slog man inte till 1973, då Röda khmererna vägrade att ansluta sig till Paris-avtalet och redan börjat rensa ut provietnamesiska element. Och varför utnyttjade inte Hanoi situationen 1975 för att ”befria” Phnom Penh först? I början av 1975 skulle förmodligen både de kinesiska och amerikanska reaktionerna på ett sådant företag blivit mycket svaga. I stället väntade Hanoi alltså till någon gång under 1978 innan man beslöt att till varje pris göra sig av med Pol Pot & Co. Fram till dess hade man inte ens konsekvent stött oppositionen i Kampuchea, utan via diplomatiska kanaler sökt komma till tals med Pol Pot-regimen. Inte heller hade man fram till dess kritiserat Pol Pots inrikespolitik. Lägg märke till att 1978 hade Pol Pot-fraktionen konsoliderat sin ställning och var starkare än någonsin tidigare; oppositionen, däribland massor av provietnamesiska kadrer, hade brutalt likviderats, de väpnade styrkorna hade med kinesisk hjälp kraftig utökats och upprustats, Peking stödde öppet Pol Pot-regimen mot Vietnam o s v, o s v. Att Hanoi slog till i denna situation (och *inte* tidigare) tyder sannerligen inte på att man redan från början haft för avsikt att upprätta en marionettregim i Kampuchea. I stället var det så att beslutet att stöta Pol Pot fattades först sedan konflikten med Kina och Kampuchea nått en punkt, där ingen återvändo verkade möjlig: förutom att gränskriget med Kampuchea fått allt större omfattning hade också konflikten med Kina nått en nivå där väpnade gränsintermezzon hörde till dagsrutinen, och Vietnam stod alltså inför hotet av ett långvarigt och kostsamt tvåfrontskrig.³

2. Konflikten verkliga orsaker

Varje försök att ge en ”enkel” förklaring till den uppflammande sino-vietnamesiska konflik-

³ Om dessa frågor, se Elliott (ed.), *The Third Indochina Conflict*, Westview Press, Boulder, Colorado 1981, och särskilt då C. Porters artikel ”Vietnamese Policy and the Indochina Crisis”, som ger en sansad redogörelse för konflikten.

ten, d v s att tillskriva den *en* enda orsak, är dömt att misslyckas. För att förstå den måste man ta hänsyn till ett helt komplex av samverkande och ömsesidigt beroende faktorer. Men samtidigt är det klart att konfliktens grundläggande förutsättning är motsättningar mellan Peking och Hanoi, nämligen Kinas och Vietnams motstridiga nationella intressen (statsintressen) och strävanden i Sydostasien. Dessa motsättningar, som till stor del kan spåras tillbaka ända till början av 50-talet (se Stig Erikssons artikel om Genèvekonferensen) skärptes i början av 70-talet, då tövädret mellan Washington och Peking kom igång på allvar, och särskilt från 1975, då de indokinesiska revolutionerna segrade och frågan om inflytande i regionen blev akut. På denna grundval bidrog en lång rad politiska, ideologiska, territoriella, etniska och historiska motsättningar till att skärpa konflikten liksom också socioekonomiska och inombyråkratiska motsättningar *inom* de två länderna. Med dessa sammanvävdes en rad ”yttre” faktorer, utan vilka konfliktens explosiva förlopp och ytterst tillspetsade karaktär skulle vara obegriplig: konflikten Vietnam – Kambodja, den sino-sovjetiska konflikten och sist men inte minst de allt vänskapligare relationerna mellan Kina och USA. Närmandet mellan Washington och Peking hade nämligen som *förutsättning* att Kina spelade en ”stabiliserande roll” i Asien (d v s bidrog till att stoppa upp den revolutionära dynamik som segrarna i Indokina hotade att utlösa i omgivande stater), samtidigt som det medförde att Washington – till en början diskret, men efter hand allt öppnare – backade upp Peking i konflikten med Vietnam (och Sovjet). Den avgörande betydelse som närmandet mellan USA och Kina hade för konfliktens förlopp kan illustreras av två signifikativa fakta: 1) Pekings öppna brytning med Vietnam skedde bara några dagar efter den amerikanske presidentrådgivaren Brzezinskis Kina-besök i maj 1978, ett besök som markerar inledningen av ett nytt kapitel i de kinesisk-amerikanska förbindelserna; 2) Kinas invasion av norra Vietnam ägde rum strax efter Deng Xiaopings bejublade USA-besök i jan-feb 1979 och skulle aldrig ha blivit av om Washington sagt ifrån – Deng gjorde ju inte precis någon hemlighet av att han tänkte ”lära Vietnam en läxa”.

Något som är slående redan vid en ganska ytlig betraktelse är att initiativet när det gällt att upptrappa konflikten har legat hos Peking. En noggrannare studie bekräftar denna iakttagelse: Å ena sidan Peking som, p g a sin allians med Pol Pot, de allt bättre relationerna med Washington o s v, både fick anledningar till och uppmuntrades att skärpa hållningen till Vietnam; å andra sidan Hanoi som, p.g.a. den kinesiska vietnampolitiken, konflikten med Kambodja och imperialistmakternas *de facto*-blockad, befann sig i en mycket utsatt position och tillgrip de medel som stod till buds för att sätta sig till motvärn. Men varför vägrade då Hanoi så hårdnackat att ge efter? Ja, för att förstå det bör vi först och främst undersöka vad den kinesiska politiken i Sydostasien gick ut på.

3. Kina och Sydostasien – bakgrunden

Den kinesiska utrikespolitikens grunddrag har redan behandlats i tidigare artiklar. Som vi sett har den allmänna inriktningen *aldrig* varit att bidra till världsrevolutionens seger. Ledstjärnan har istället varit det som gynnat Pekings statsintressen: uppnå fredlig samexistens med imperialismen, säkra Kinas gränser, främja Kinas ekonomiska intressen, stärka Kinas internationella maktställning i stort o s v. Dessa målsättningar har också legat till grund för relationerna till befrielseströrelser och kommunistpartier, som Peking i första hand sökt utnyttja till egen fördel. I Sydostasien – och i synnerhet i Indokina – har dessa utrikespolitiska strävanden drivits med särskilt eftertryck, vilket hänger samman med den vikt Peking lagt vid utvecklingen i detta till Kina angränsande område. Sydostasien har helt enkelt setts som vitalt för Kinas säkerhet och ekonomiska-politiska intressen. Pekings speciella intresse för Sydostasien kan givetvis delvis förklaras av det geografiska läget, men det har förstärkts av en rad historiska, kulturella och ideologiska faktorer. Dessutom har i området länge funnits stora kinesiska befolkningsminoriteter med traditionella band till Kina (det var just i fråga om

denna grups ställning som Peking först gick till offentligt angrepp mot Hanoi).⁴

Kinas speciella band till Sydostasien har en historia som sträcker sig över tvåtusen år tillbaka i tiden. Stora delar av området har under långa perioder utgjort provinser i det kejserliga Kina. Därutöver har de under århundraden varit kinesiska vasallstater. Detta sakernas tillstånd bestod ända till det kinesiska imperiet på 1800-talet bröts sönder under trycket från Storbritannien, Frankrike och andra imperialistmakter. Exempelvis förblev Annam (Vietnam) formellt under kinesisk överhöghet ända till 1885, då Kina (genom ett krig) tvingades överlåta Annam till Frankrike. (Året därpå lade fö Storbritannien beslag på Burma.)⁵

Historien har satt djupa ekonomiska, politiska, kulturella och ideologiska spår i både Sydostasien och Kina självt. I t. ex. Vietnams fall har de historiska relationerna till den stora grannen i norr spelat en stor roll för det vietnamesiska folkets nationella identitet, som formades i kamp mot det kinesiska inflytandet. Detta historiska arv förklarar delvis de vietnamesiska ledarnas känslighet för varje kinesisk åtgärd som kan tolkas som utslag av en strävan att dominera Vietnam.

Även om det ”historiska minnet” inte har samma traumatiska karaktär för kinesernas del, så har det påverkat de kinesiska ledarnas uppfattningar om Kinas ställning och mission i Sydostasien. Detta står klart om man tittar på nationalismens rötter och karaktär i det kinesiska kommunistpartiet (KKP).

4. Nationalismens rötter

”Vår nation kommer inte längre att vara föremål för smädelser och förödmjukelse. Vi har rest oss.”
(Mao 21 september 1949)⁶

Det finns ingen anledning att här diskutera de mer allmängiltiga orsakerna till att *byråkratierna* i de sk ”socialistiska” länderna är ”nationalistiska” och ibland t o m chauvinistiska i sina relationer till omvärlden. Dessa frågor, liksom de uttryck de tagit i den *kinesiska* byråkratins teori och praktik, har redan behandlats i tidigare artiklar. Det som vi här ska ta upp är några mer specifika drag hos Pekings nationalism, och särskilt sådana som rör Sydostasien och andra områden som traditionellt tillhört Kinas ”intressesfär”.

Det första vi kan konstatera är att den kinesiska kommunismen (liksom i många andra koloniala och halvkoloniala länder – inklusive Vietnam) växte fram ur nationalistiska strömningar. Det kinesiska imperiets sönderfall, de förödmjukelser och nederlag som imperialistmakterna tillfogade Kina, väckte starka nationalistiska känslor till liv, särskilt bland ungdomen och intelligentian. Inspirerade av Oktoberrevolutionens exempel kom en del av de radikalare elementen i dessa rörelser att överskrida nationalismen och söka sig till marxismen för att finna lösningar på Kinas problem.

Mao Zedong utgör inget undantag från den regeln. I den mycket berömda skildring av sitt liv som Mao gav till Edgar Snow 1936, understryker han själv detta. Mao berättar bl a att han läst ett häfte som beskrev det kinesiska väldets sönderfall:

”Jag minns till och med nu, att detta häfte inleddes med meningen: ‘Ack, Kina kommer att bli underkuvat!’ Det berättade om Japans ockupation av Korea och Taiwan, om förlusten av överhög-

⁴ När del gäller Kinas relationer med Sydostasien i sin helhet från 1949 fram till ungefär 1975, se J. Taylor, *China and Southeast Asia*, Praeger Publishers, New York 1976. För utvecklingen därefter, se föregående not och Camilleri, *Chinese Foreign Policy*, Martin Robertson, Oxford 1980, särskilt Chap. 10.

⁵ Om Kinas tidigare historia, se A. Henriksson/HuangTsu-Yu, *Kinesisk historia*, Bonniers, Stockholm 1982.

⁶ Mao, *Valda verk*, band 5, Oktoberförlaget, 1981, s 17.

heten över Indokina, Burma och andra länder. När jag läst detta, kände jag mig deprimerad över mitt lands framtid och började inse, att det var hela folkets plikt att bidra till dess räddning.”⁷

När de blivande kinesiska kommunistledarna kom i kontakt med marxismen och den internationella kommunistiska rörelsen fick den primitiva nationalismen ge vika, men den försvann aldrig helt. En rad faktorer bidrog till att den nationalistiska ideologin kom att få stor betydelse i KKP i framtiden.

På det internationella planet spelade därvidlag stalinismens seger i Sovjetunionen och Komintern en viktig roll. Å ena sidan därför att den stalinistiska ideologin *som sådan* innehöll element av nationalism, vilket påverkade *alla* kommunistpartier i större eller mindre grad. I Kinas fall inverkar också de sovjetiska rådgivarnas och Komintern-agenternas verksamhet och inblandning i KKP:s angelägenheter, liksom Stalins negativa förhållningssätt till den kinesiska revolutionen från mitten av 40-talet. Dessa erfarenheter bidrog till att göra KKP-ledarna misstänksamma mot Moskva och utländskt inflytande överhuvudtaget (se tidigare artiklar). I och med att det saknades en stark revolutionärt marxistisk International som kunde fungera som attraktionspol vid sidan av det moskvastyrda Komintern, var det inte så underligt att många KKP-ledare drog nationalistiska slutsatser av sina erfarenheter av Stalins ”internationalism”. Inte nog med det. Frånsett Moskva saknade KKP nästan helt internationella kontakter (detta i motsats till vietnameserna – se nedan).

Den kinesiska revolutionens själva förlopp var en annan faktor som bidrog till att stärka de nationalistiska stämningarna i KKP. Från 1927 och fram till slutet av 40-talet höll man nästan uteslutande till på landsbygden och detta dessutom i ganska så avlägsna och isolerade trakter. Därmed avklippes banden till städerna och kommunisternas naturliga klassbas: arbetarklassen. KKP tvingades alltså att nästan uteslutande basera sig på bönderna och blev till sin klassammansättning väsentligen småborgerligt. Med en småborgerlig klassbas och en kamp som långa tider fördes med främst militära medel på landsbygden, och under rent nationalistiska paroller (anti-japanska befrielsekriget), var det oundvikligt att klassperspektivet fördunklades och nationalismen fick stort svängrum. Om vi dessutom betänker att den kinesiska revolutionen segrade av egen kraft och t o m mot Stalins vilja, så är det lätt att förstå varför internationalismen inte satte några djupare spår i KKP:s ideologi, i stället blev nationalistiska idéer en av grundpelarna i den kinesiska varianten av stalinism: maoismen.

Det är här lämpligt att jämföra nationalismens roll i den vietnamesiska och den kinesiska kommuniströrelsen. När det gäller den allmänna bakgrunden finns många likheter. Det finns emellertid också viktiga skillnader som förklarar varför Hanois nationalism fick en något annorlunda karaktär (även om det nationalistiska elementet även här är starkt).

De vietnamesiska kommunisterna var aldrig lika avskurna från städerna som kineserna. Även om kampen under långa tider huvudsakligen fördes på landsbygden, fanns hela tiden aktiva kärnor i städerna, och med jämna mellanrum ledde man där resningar. Därför bibehöll det vietnamesiska partiet i större utsträckning än det kinesiska karaktären av ett proletärt parti och blev inte lika bondedominerat.

Moskva ingrep aldrig lika direkt i det vietnamesiska partiets angelägenheter som i det kinesiska, varför de vietnamesiska ledarnas erfarenheter av detta slags ”internationalism” inte var lika negativa som kinesernas. Vidare hade vietnameserna nära kontakter med den västeuropeiska arbetarrörelsen (främst det franska kommunistpartiet), vilket bidrog till att minska isoleringen och vidga vyerna (därmed inte sagt att dessa kontakter var odelat positiva, snarare tvärtom).

I motsats till den kinesiska revolutionen var den vietnamesiska revolutionens seger starkt

⁷ Edgar Snow, *Röd stjärna över Kina*, Askild & Kärnekull, Borås 1977, s 145.

beroende av internationellt stöd: Vapen och annat bistånd från både Sovjet och Kina, liksom antikrigsrörelserna i imperialismens högborgar. Så även om vietnameserna fick uppleva många besvikelser i sina internationella relationer, så hade ”internationalismen” (även om den var starkt deformerad) ändå ett reellt innehåll och då inte bara i negativ mening.

I motsats till Kina med dess enorma befolkning och ytvidd så skulle ett isolerat Vietnam inte heller kunnat överleva någon längre tid efter revolutionens seger. Internationella kontakter och internationellt bistånd var – och är! – ett måste för Hanoi.

Sammantaget har dessa faktorer lett till att nationalismen har blivit mindre utpräglad i den vietnamesiska politiken än i den kinesiska. Hanoi har aldrig haft en lika inskränkt nationell ståndpunkt som Peking. Eftersom Vietnam dessutom, p g a sin relativa litenhet, inte heller kan räkna med att bli någon verklig stormakt (som Kina), så blir givetvis också effekterna av den vietnamesiska nationalismen mer begränsade än av den kinesiska.

5. Några belysande Mao-uttalanden

”Kinas enhet och oberoende” har – som vi visat i tidigare artiklar – alltid varit en ögonsten för de kinesiska ledarna. Vad menas då med ”Kina”? Före revolutionens seger (1949) tenderade Mao & Co att identifiera Kinas ”historiska gränser” med de som rådde under kinesiska kejsardömets maximala utbredning under 1600- och 1700-talen. Detta storkinesiska imperium inkluderade många icke-kinesiska nationer. I sina samtal med Edgar Snow (1936) förklarade Mao:

”Det är Kinas omedelbara uppgift att återta alla förlorade territorier, inte blott och bart försvara vår suveränitet söder om kinesiska muren.”

Efter att ha exemplifierat med Manchuriet, Taiwan och Inre Mongoliet (som befolkas av kineser och mongoler), sade han följande:

”När folkrevolutionen har segrat i Kina kommer Yttre Mongoliet automatiskt (sic!) att bli en del av den kinesiska federationen efter dess eget önskemål. På samma sätt kommer de mohammedanska och tibetanska folken att bilda autonoma republiker knutna till den kinesiska federationen.”⁸

De stormaktschauvinistiska övertonerna i detta uttalande är uppenbara. Man slås omedelbart av det nonchalanta sätt på vilket Mao glider över frågan om dessa nationers rätt till självbestämmande. Detta, som var en av huvudpunkterna i bolsjevikernas program före revolutionen, existerar knappt för Mao. Han tar mer eller mindre för givet att de nämnda nationerna ska ingå i Kina. Så blev det också – med ett undantag. Den Röda armén marscherade helt enkelt in och grep makten. De nationella minoriteterna tillfrågades aldrig om hur de ville ha det. Resultatet blev helt naturligt motstånd från minoritetsfolkens sida. Det mest kända exemplet är Tibet, men svåra oroligheter har också ägt rum i Xinjiang (Sinkiang) – det största muselmanska området – och andra områden.

Det intressantaste i Maos uttalande gäller dock Yttre Mongoliet, som redan 1921 hade utropats till en självständig republik, vilket tydligen inte bekom honom ett dugg. Men ännu intressantare är denna historias efterspel. När den kinesiska revolutionen segrade 1949 gjorde Mao & Co fortfarande anspråk på Yttre Mongoliet. Stalin protesterade dock och krävde som villkor för ett fördrag med Kina att Yttre Mongoliets oberoende erkändes. Kineserna gav vika. Men historien slutar inte därmed. 1954, efter Stalins död, väckte Peking frågan på nytt med Chrusjtjov och Bulganin, men dessa vägrade att diskutera den och hänvisade till Ulan Bator (huvudstad i Yttre Mongoliet).⁹

Ett annat exempel på stormaktschauvinistiska tankegångar som florerat i KKP är följande

⁸ samma, s 114-115.

⁹ Om denna historia, se M. Yahuda, *China's Role in World Affairs*, Croom Helm, London 1978, s 52 och 71-73.

citat ur en partilärobok, skriven av Mao 1939:

”Efter att ha tillfogat Kina militära nederlag, tog de imperialistiska länderna med våld ifrån Kina ett stort antal stater som lydde under Kina, liksom delar av dess eget territorium. Japan lade beslag på Korea, Taiwan, Riukiu-öarna, Penghu-öarna [= Pescadorerna] och Port Arthur; England tog Burma, Bhutan, Nepal och Hongkong; Frankrike tog Annam [=Vietnam]; t o m ett eländigt litet land som Portugal tog Macao från oss.”¹⁰

Uttalanden som de ovanstående och andra ”indicier” (såsom en karta publicerad 1954 i en kinesisk lärobok i historia, där tre sovjetiska republiker, Mongoliet, Burma, Indokina, Korea, Sydkinesiska havet o s v, o s v sägs vara gamla kinesiska territorier) har av Hanoi använts för att underbygga anklagelsen att Peking sedan länge hyst ”expansionistiska” avsikter beträffande främst Sydostasien, men även andra områden.¹¹

Sådana påståenden bör tas med en nypa salt. De flesta av dessa territorier har Peking inte gjort anspråk på sedan 1949. Förutom en del mindre gränsområden är det idag ”bara” fråga om Taiwan och Sydkinesiska havet (det sistnämnda nog så kontroversiellt) som anspråken är klart uttalade (vad man anser om Yttre Mongoliet är dock svårt att veta). För övrigt har Peking anpassat sig till verkligheten och erkänner de tidigare vasallstaternas suveränitet (med vissa förbehåll – se nedan).

Man skulle förstås kunna hävda att de kinesiska ledarna i hemlighet sitter och gör upp stora planer om ett återupprättande av Stor-Kina, men detta är ytterst osannolikt. En ”kolonisering” av Sydostasien skulle t ex ta enorma militära, ekonomiska och politiska ansträngningar i anspråk, vilket Kina helt enkelt inte skulle klara av. Dessutom skulle det oundvikligen leda till konflikt med imperialismen som inte skulle acceptera någon sådan kinesisk expansion.¹² Den som tror att de kinesiska ledarna *ändå* umgås med sådana planer, underskattar grovt de erfarna kinesiska ledarnas politiska förnuft. (Det var en helt annan sak med Pol Pot & Co, som uppenbarligen – det styrks av många källor – inbillade sig att de med kinesiskt stöd skulle kunna ”återupprätta” ett Stor-Kampuchea genom att besegra vietnameserna – men det är en annan historia som vi får återkomma till.¹³) De vietnamesiska anklagelserna att Peking har långtgående expansionistiska målsättningar i Sydostasien bör därför betraktas som grova propagandistiska överdrifter, avsedda att skrämja övriga sydostasiatiska länder för Kina.

¹⁰ Återgivet i Schram, *The Political Thought of Mao Tse-tung*, Penguin 1969, s 375. När man 1951 skulle ge ut Maos *Valda verk* ansågs tydligen de chauvinistiska övertonerna i originaltexten alltför magstarka, ty avsnittet reviderades. I den omarbetade versionen talas inte längre om stater som ”lydde under Kina”, utan om stater som ”stått under Kinas beskydd” (sic!). Vidare ströks alla uttryckliga hänvisningar till Korea, Annam, Burma o s v. De områden som fortfarande namnges är sådana som Peking alltsedan dess officiellt hävdade vara ”kinesiskt territorium”. Dessa ändringar kan ses som en indirekt bekräftelse på att Peking efter revolutionens seger övergett alla anspråk på överhöghet över Korea, Annam o s v. Det reviderade avsnittet lyder:

”Efter att ha besegrat Kina i krig inte bara ockuperade de många grannländer, som tidigare stått under Kinas beskydd, utan tog eller ‘arrenderade’ delar av dess territorium. Så till exempel ockuperade Japan Taiwan och Penghuöarna och ‘arrenderade’ hamnen Lushun (Port Arthur). England tog Hongkong och Frankrike ‘arrenderade’ Guangzhouhukten” (Mao, *Valda verk*, band II, Danelius bokförlag, Göteborg 1970, s 298.)

¹¹ Se t ex den vietnamesiska ”vitboken” *The Truth about Vietnam-China Relations over the Last 30 Years*, Ministry of Foreign Affairs, Socialist Republic of Vietnam 1979, s 1-12 och *Chinese Aggression Against Vietnam – Dossier*, Hanoi 1979, s 7-9.

¹² Påståendet att Peking har för avsikt att erövra Sydostasien är inte nytt. På 50- och 60-talet användes detta av Washingtons apologeter för att rättfärdiga USA:s intervention i Indokina. Det var Kina som underbläste befrielseörelserna i expansionistiska syften hette det. Argumentet var inte riktigt då, och talet om ”expansionism” ger inte heller idag en riktig förklaring till den kinesiska utrikespolitiken i regionen. Däremot passar det givetvis Hanois syften att anknyta till den skräck för Kina som fortfarande finns bland härskande skikt i Sydostasien.

¹³ Om denna och andra aspekter av Pol Pot-klickens politik, se B. Kiernan and C. Boua, *Peasants and Politics in Kampuchea 1942-1981*, Zed Press, London 1982, särskilt chap. 9, samt N. Sihanouk, *War & Hope – The Case for Cambodia*, Pantheon Books, New York 1980.

Hur bör vi då tolka ovanstående exempel? Ja, de uttrycker det stora inflytande som Kinas stolta förflutna, det kejsrerliga Kinas storhetstid, haft och har på de kinesiska ledarnas uppfattningar om Kinas plats och roll i världen. De visar att nationalistiska, och t o m chauvinistiska synsätt, länge har ingått i KKP:s ideologiska arsenal. Slutligen visar de att Peking har ett ”speciellt intresse” för utvecklingen i de områden som i det förgångna tillhört den kinesiska maktsfären (dit hör Sydostasien).

6. Pekings strategi i Sydostasien

Det finns alltså en lång rad geografiska, politiska, historiska o s v omständigheter som gör det ”naturligt” för de kinesiska ledarna att betrakta Sydostasien som ett område av särskild vikt för Kina, en region där Kina har många intressen att försvara. Den förda politiken från 50-talet fram till idag bekräftar att Peking uppfattar regionen som sin ”inflytelsesfär”, där det gäller att hålla andra stormakter utanför och påverka utvecklingen i enlighet med kinesiska intressen. I denna mening kan man säga att Peking har ”hegemoniska” aspirationer, vilket dock *inte* betyder – detta bör understrykas – att man är ute efter att ”sluka” de enskilda länderna eller göra dem till kinesiska vasallstater. Nej, politikens målsättning har varit mer begränsad: att med olika medel, såväl morot som piska, manipulera situationen till Kinas fördel. Från Pekings horisont är ett Sydostasien bestående av små stater som är *beroende* (ekonomiskt, politiskt o s v) av Kina ett betydligt bättre alternativ än en samling lydstaten som ständigt måste hållas i tukt och förmaning (såsom Östeuropa i Sovjets fall). Huvudlinjerna i den strategi som Peking tillämpat för att förverkliga sina målsättningar har därvid varit i stort sett oförändrade alltsedan 50-talets början (se Stig E:s artikel), även om tyngdpunkten på olika aspekter har förändrats till följd av ändrade förhållanden.

De viktigaste elementen i den kinesiska strategin kan sammanfattas i följande tre punkter:

Begränsa och helst avlägsna stormakternas närvaro och inflytande i regionen. Fram till ungefär 1973 (Paris-avtalet) riktades dessa ansträngningar främst mot USA (och var en av huvudanledningarna till stödet för FNL). Därefter, och särskilt efter 1975, har det istället gällt att begränsa det ”sovjetiska inflytandet” (se även sista punkten).

Anledningen till att Peking strävat efter att hålla andra stormakter utanför Sydostasien är lätt att räkna ut. Dels har vi den säkerhetspolitiska aspekten, d v s att häva Kinas militära inringning (särskilt viktigt fram till avspänningen med Washington i början av 70-talet). Dels förutsätter ett ökat kinesiskt inflytande i regionen samma sak.

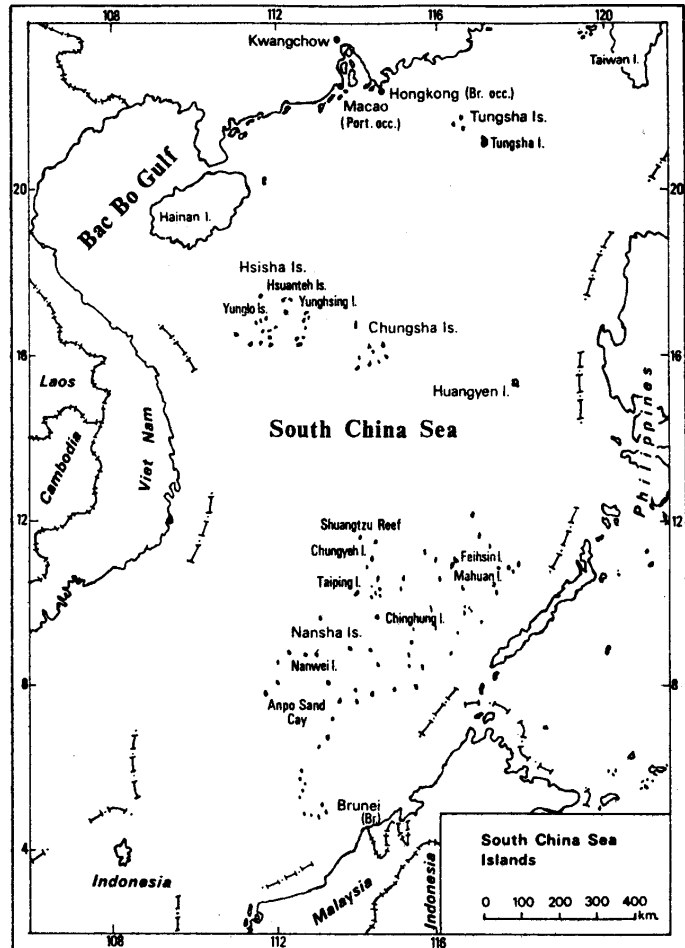
Verka för att Sydostasien blir (eller förblir) uppsplittrat i svaga och gärna ”neutrala” stater. Ett sådant bälte av ”buffertstater” utgör ett säkerhetspolitiskt intresse, som också underlättar för Peking att göra sitt inflytande gällande i stort (alliansfria småstater är känsliga för yttre påtryckningar).

Försöka förhindra uppkomsten av ett starkt och enat Vietnam under Hanois ledning. Ett sådant Vietnam skulle nämligen utgöra en regional ”stormakt” och blockera Pekings eget inflytande i Sydostasien (särskilt i Laos och Kampuchea). Fram till 1975 (och i själva verket också en tid därefter) försökte därför Peking verka för en fortsatt delning av Vietnam. Den ideala lösningen skulle i detta perspektiv ha varit ett självständigt, men ”neutralt” Sydvietnam (d v s alliansfritt och utan utländska trupper), och ett ”socialistiskt Nordvietnam”, starkt beroende av Kina.¹⁴ Efter återföreningen har Peking huvudsakligen strävat efter att försvaga

¹⁴ Pekings negativa inställning till Vietnams återförening tog sig många uttryck under perioden 1954-75 (se t ex Stig E:s artikel om Genèveavtalet i samlingen [Kina, vänstern, Vietnam & utrikespolitiken](#)). Här ska vi bara nämna att de kinesiska ledarna för det mesta undvek att uttala sig för Vietnams återförening i offentliga sammanhang. Detta står i bjärt kontrast till hållningen i Korea-frågan, där Peking ständigt tagit upp landets återförening i sina offentliga uttalanden. En trolig förklaring till detta är att ett enat Korea under Pyongyangs ledning inte

Vietnam ekonomiskt och politiskt, begränsa Hanois inflytande i regionen, samt tvinga Vietnam att bryta med Sovjet.¹⁵ Det är i detta sammanhang Pekings stöd till Pol Pot (vars politik Deng Xiaoping & Co fö inte hade mycket till övers för) bör ses, liksom det ekonomiska, politiska och militära trycket på Vietnam. Till denna helhetsbild hör också det faktum att Pekings intresse av att USA fortsätter sin reträtt från Sydostasien har svalnat betydligt: Samtidigt som man hetsat mot Sovjets ”hegemonisträvanden” i Sydostasien (d v s stödet till Vietnam), har USA:s närvaro setts som en motvikt mot det Moskvastödda Vietnams inflytande.

Kartan till höger visar de kinesiska anspråken på Sydkinesiska havet. (från *Peking Review* nr 50, 12 dec 1975)

skulle kunna utgöra någon ”rival” till Peking (bl a av geografiska skäl), detta i motsats till ett enat Vietnam. Dessutom skulle ett ”neutralt” Sydkorea (som övergivits av USA) lätt hamna i Japans grepp.

¹⁵ Redan 1972, d v s tre år innan befrielsekampen segrat, klargjorde kinesiska ledare för västerlänningar att de var motståndare till att ”något land i Indokina (i praktiken Vietnam – min anm.) dominerar de andra” (Zhou Enlai citerad i Ross Terrill, *800 000 000 – The Red China*, Penguin, 1975, s 235). I ett samtal med Kissinger i november samma år, antydde den kinesiske vice utrikesministern Qiao Guanhua samma sak – se Kissinger, *Memoarer, Från krig till fred*, Norstedts, Stockholm 1980, s 833.